

VECHI ATELIERE FOTOGRAFICE ORĂDENE. PATRONI, PERSONAL ANGAJAT, UCENICI

Lucia CORNEA*

ANCIENS ATELIERS PHOTOGRAPHIQUES D'ORADEA. PATRONS, PERSONNEL EMPLOYÉ, APPRENTIS

Abstract

Les catégories professionnelles ayant travaillé dans les ateliers photographiques d'Oradea entre 1850 et 1950 sont assez sommairement connues aujourd'hui vu les difficultés de reconstitution de l'organisation de ces ateliers. Les informations sont peu nombreuses et proviennent de différentes sources. Malheureusement, l'auteur n'a eu à sa disposition que peu de données concrètes concernant la période ancienne de la photographie à Oradea quant à la qualification et à la reconnaissance officielle de la qualité de maître photographe. De ce fait, les conclusions de cet ouvrage se réfèrent surtout à la période de l'entre-deux-guerres et aux premières années d'après guerre.

Les sources utilisées pour cet ouvrage sont: quelques anciens registres faisant partie des Archives de la Mairie d'Oradea (*l'Index des patrons aux apprentis; les Registres patrons-personnel employé; le Registre des contrats d'apprentissage*), les annonces d'offre d'emploi passées dans les journaux par les patrons-photographes, d'autres annonces diverses et informations parues dans la presse professionnelle mais aussi dans la presse locale. En même temps, l'auteur a recueilli environ l'an 2000 les témoignages de quelques anciens photographes d'Oradea: Olga Weisz-Grünfeld, Ida Olah, Ilona Balog-Eidlitz. Quelques informations utiles ont été puisées dans le fonds *Association des Petits Artisans d'Oradea* qui se trouve aux Archives Nationales, Direction Départementale de Bihor.

Toutes les données utilisées pour cette recherche mènent à la conclusion que tant aux dernières décennies du XIXe siècle que dans la première moitié du XXe siècle, la formation de vrais professionnels dans le domaine de la photographie s'est réalisée exclusivement sur place, dans les ateliers, sur le tas. Ce processus, incluant aussi une instruction théorique adéquate, était attentivement suivi et surveillé par les autorités spécialisées de l'Etat.

Mots clef : Oradea, ateliers photographiques, personnel employé, apprentis, formation

Categoriile profesionale care au lucrat în atelierle fotografice orădene de-a lungul timpului sunt destul de sumar cunoscute astăzi datorită dificultății de a reconstitui încadrarea cu personal a acestora. Informațiile sunt puține și sporadice și provin din

---

* Muzeul Țării Crișurilor, email: cornealc@rdslink.ro

surse diferite. Am utilizat pentru această lucrare: câteva vechi registre păstrate în Arhiva Primăriei Municipiului Oradea (*Indexul patronilor cu ucenici; Registrele patroni-angajați; Registrul contractelor de ucenicie*), anunțurile din presă postate de fotografii-patroni în vederea angajării de personal, alte diverse anunțuri și știri apărute în presa profesionistă, dar și în presa locală. Am avut, de asemenea, la dispoziție mărturiile câtorva vechi fotografi orădeni, intervievați în jurul anului 2000: Olga Weisz-Grünfeld, Olah Ida, Balog-Eidlitz Ilona. Câteva informații utile am găsit și în fondul *Asociația Micilor Meseriași Oradea* păstrat la Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bihor.

În mod firesc, personalul atelierelor fotografice a evoluat în timp. La început, la mijlocul secolului 19, fotografii, adevărat pionier al unei noi profesii, era capabil să facă față singur cererii publicului, destul de mică în condițiile în care la ora aceea fotografia era încă un obiect de lux. Cu trecerea anilor, pe măsură ce dificultățile tehnice de realizare a fotografiei au fost surmontate una după alta, fotografia a devenit treptat din ce în ce mai ieftină, deci accesibilă unor pături din ce în ce mai largi ale populației, care au devenit astfel virtuale consumatoare ale serviciilor oferite de atelierelor fotografice. În timp, cererea a crescut foarte mult, punând presiune asupra atelierelor fotografice, care au fost nevoite să-și sporească treptat personalul, atât ca număr cât și ca specializare.

În mod firesc, personajul cel mai important era **fotograful-patron**. Acesta era în cele mai multe cazuri și proprietarul atelierului, mai ales în perioada timpurie a fotografiei, când atelierul funcționa de multe ori chiar în casa fotografului, așa cum a fost cazul lui Mezey Lajos (între 1852-1864) sau al lui Fekete Sándor (între 1886-1923). În 1867, în Transilvania fotografia a fost încadrată în mod oficial în categoria activităților industriale¹, urmând, prin urmare, a se supune legislației austro-ungare în vigoare cu privire la organizarea și funcționarea diverselor industrii. Așadar, din acel moment, fotografii-patron a fost obligat să posede în mod oficial un brevet industrial pentru a-și putea exercita profesia. Din păcate, nu avem date concrete din acea perioadă timpurie a fotografiei cu privire la felul în care s-au calificat și le-a fost recunoscută calificarea meșterilor fotografi orădeni.

În perioada interbelică, brevetele industriale care permiteau exercitarea în mod independent a meseriei de fotograf erau eliberate de *Autoritatea Industrială a orașului Oradea*, autoritate exercitată de Primărie, respectiv de Poliția Comunală. Emiterea unui astfel de *brevet de industrie* era adusă apoi la cunoștința forurilor interesate: *Administrația Financiară, Casa Cercuală a Asigurărilor Sociale, Camera de Comerț și Industrie și Corporațiunea Industrială*. În anul 1926, de pildă, au fost eliberate pentru Oradea 4 brevete, iar pentru județul Bihor 6 brevete de fotograf, iar în anul următor 7, respectiv 2 brevete de fotograf². Pe de altă parte, în 1927 au încetat 4 brevete industriale de fotografi în Oradea și unul în județul Bihor.

Instituția care ținea sub control exercitarea meseriei de fotograf, ca, de altfel, a tuturor meseriilor cunoscute în epocă, era *Corporațiunea Industrială*. Aceasta controla pe fotografii-patroni dacă erau calificați în meserie, dacă posedau un brevet de meșter, dacă aveau condițiile necesare pentru practicarea corectă a fotografiei.

Țelul fiecărui fotograf, odată devenit meșter, era să-și deschidă un atelier propriu, să devină patron. Nu tuturor le-a reușit însă acest lucru.

Numeroși fotografi, care au devenit mai târziu ei înșiși patronii unor ateliere cunoscute și apreciate, au lucrat mai întâi în atelierelor altor patroni, pe lângă care s-au format și au câștigat experiență. Se pot da numeroase exemple. Așa au fost Irina Somhegyi între 1937-1943 și Irina Milló în 1942-1943³, ambele angajate ale atelierului Foto *Angelo*. În același

¹ Fejős Imre, *Fényképészetünk első virágkora (1855-1885)* [Prima perioadă de înflorire a fotografiei noastre (1855-1885)], în: *Folia Archaeologica*, Budapeșt, X, 1958, p. 211

² *Revista Economică*, Buletinul Camerei de Comerț și Industrie din Oradea, 1927, nr. 2, februarie, p. 12; 1928, nr. 1, ianuarie, p. 14

³ Arhiva Primăriei Municipiului Oradea [în continuare APMO], *Registre patroni-angajați*, poz. 1548. Din 1943, Irina Milló a lucrat în atelierul de mărit fotografii al lui Kalla Géza (*Ibidem*, poz. 2011).

atelier a lucrat și Popper Imre (patronul de mai târziu al atelierului Foto *Aurora*) în 1941-1942, după care, în 1943-1944 s-a mutat în atelierul lui Szabó Sándor⁴. Un alt exemplu: Keresztessy Viola (a avut atelier pe str. Traian Moșoiu nr.2) a lucrat inițial (1931) în atelierul fotografului Benedek Mór (pe str. Capucinilor). La rândul ei, după ce și-a deschis atelier propriu, în 1935, a angajat-o pe fotografa Balogh Paula, care și-a deschis și ea mai târziu un atelier în Pasajul *Vulturul Negru*⁵. Balogh József, care a preluat ulterior cunoscutul atelier *Royal Foto*, a lucrat în perioada 1941-1943 în atelierul fotografei Hanna Spierer⁶. Varga Klára a lucrat timp de mai bine de doi ani, între 1940-1942, în atelierul de mărit fotografii al lui Davidovits Zoltán⁷.

În același timp, în anii 1941-1944 se putea întâlni și situația inversă. Foști patroni de ateliere, care nu și-au mai putut păstra atelierul propriu, ajunseseră să lucreze ca angajați în atelierele unor confrăți. Astfel, de pildă, Fischl Gyula lucra în 1942-1943 în atelierul lui Carol Aschner (Foto *Angelo*), iar mai târziu, în 1943-1944 în atelierul de mărit fotografii al lui Teodor Țoldan. Tot la Teodor Țoldan lucra și Gheorghe Grad, din 1941⁸. Jakab Ödön era angajat în 1943-1944 în atelierul lui Szabó Sándor⁹. Se pare că în toate aceste cazuri oferite ca exemplu este vorba de evrei, foști patroni de ateliere care, în urma aplicării, din 1941, a legislației ungare antievreiești, discriminatorie din punct de vedere al proprietății, își pierduseră dreptul de a fi patroni de atelier și, pentru a supraviețui, s-au angajat în atelierele unor confrăți ne-evrei.

Cunoaștem apoi câteva cazuri în care în același atelier au lucrat cupluri de fotografi, cum au fost soții Aschner (Carol și Ghizela) în atelierul Foto *Angelo* sau soții Grünfeld (Alexandru și Olga) în atelierul *Nova Foto*.

Nu toți fotografi au avut o evoluție profesională ascendentă, finalizată cu deschiderea unui atelier propriu. Am întâlnit cazuri când fotografi calificați au fost nevoiți să renunțe la profesie pentru a încerca să se descurce din punct de vedere material în alte domenii. Așa a fost, de pildă, fotografa Margareta Cser care și-a încercat norocul deschizând în 1938 o băcănie în cartierul *Loșia*¹⁰.

În cele ce urmează, vom trece în revistă principalele categorii de angajați care au lucrat, între 1850-1950 în atelierele fotografice orădene, categorii enumerate, pe cât a fost cu putință, în ordinea cronologică a apariției lor în economia atelierului fotografic.

La sfârșitul secolului 19, în numeroase cazuri, fotografia și pictura coexistau în același atelier. Prin urmare, aceste ateliere fotografice aveau printre angajați și **pictori**. Combinația atelier fotografic – atelier de pictură s-a menținut până în deceniul al patrulea al secolului 20 (vezi, de pildă, atelierul *Molnár Jenő*, care a funcționat până în 1936). Pictorii erau folosiți și pentru colorarea ulterioară a fotografiilor, procedeu care se mai putea întâlni, de asemenea, încă și în perioada interbelică. Este cunoscut, de pildă, că în anii '40 ai secolului 20 la *Royal Foto* se mai practica pictarea fundalului, iar fotografiile de dimensiuni mari erau colorate cu pastel¹¹.

Unii fotografi au fost ei înșiși pictori și aici putem da exemple din epoci diferite: Mezey Lajos în anii '60 ai secolului 19, dar și Nicolae Friedmann în anii '30 ai secolului 20.

În activitatea atelierului fotografic un rol important au avut de la bun început și **retușorii**. Existau retușori atât pentru negative cât și pentru imaginile pozitive.

Munca retușorului era destul de complexă, mergând de la corectarea unor contururi

⁴ *Ibidem*, poz. 1548, 2191

⁵ *Ibidem*, poz. 1758. Balogh Paula a lucrat între 1943-1945 în atelierul fotografei Gazsa Erzsébet de pe actuala stradă a Primăriei (*Ibidem*, poz. 2213).

⁶ *Ibidem*, poz. 801

⁷ *Ibidem*, poz. 2012

⁸ *Ibidem*, poz. 2060

⁹ *Ibidem*, poz. 2191

¹⁰ *Revista Economică*, Buletinul Camerei de Comerț și Industrie din Oradea, 1940, nr. 9-16, p. 19-20

¹¹ Informație primită în 1999 de la fotografa Balog-Eidlitz Ilona, 75 ani.

până la desenarea fundalului. De aceea, retuşorii calificați și cu experiență erau apreciați, dar totodată și destul de greu de găsit. În 1882, de pildă, atelierul *Décsey Ilka* (succesor al atelierului *Mezey Lajos*) dădea anunțuri repetate în *Fényképészeti Lapok* [Foaia Fotografică] din Cluj pentru angajarea unui retuşor de negative, ulterior pentru angajarea unui «retuşor experimentat». Repetarea anunțului timp de mai multe luni în această publicație profesionistă sugerează faptul că personalul calificat pentru această meserie nu se găsea în acea perioadă chiar atât de ușor¹².

Trei ani mai târziu, pretențiile față de competențele retuşorului crescuseră. În 1885, Fekete Sándor căuta pentru angajare un retuşor cu practică, dar care să fie capabil să și fotografieze. Angajarea urma să se facă doar în urma unei probe de lucru¹³.

Amănunte despre munca retuşorului de fotografii și evaluarea ei bănească găsim uneori în locuri nebănuite. Astfel, în 1896, istoricul literar și scriitorul german Wilhelm Rudow, stabilit în Bihor prin căsătoria cu poeta Lucreția Suciu, avea în vedere rotunjirea veniturilor destul de subțiri ale familiei, mutată de curând în Oradea, prin retuşarea de fotografii. Din corespondența sa cu o prietenă de familie aflăm și unele prețuri care se practicau în epocă pentru o astfel de muncă: «...voi încerca dacă nu-mi pot câștiga ceva cu zugrăvirea [retuşarea prin pictare – n.n.L.C.] fotografiilor. Părul și pielea în format de vizită [format carte de visite – n.n.L.C.] pentru 20 cr., în cabinet [format cabinet – n.n.L.C.] pentru 30 cr., hainele s-ar socoti separat»¹⁴.

Retuşorii erau încă foarte căutați în perioada interbelică și chiar după cel de-al doilea război mondial¹⁵. Unii fotografi cunoscuți și-au început activitatea ca retuşori în ateliere deja prestigioase. Astfel, în 1935, Balogh József își căuta un serviciu de retuşor prin intermediul *Revistei Fotografice Române*¹⁶. Abia în 1947 a ajuns și el patron de atelier. La rândul ei, Varga Klára (care a deschis ulterior atelierul *Foto Arta*) a lucrat între 1942-1944 ca retuşor în atelierul lui Major György¹⁷.

Fotograf-ul-patron lucra în general cu unul sau mai multe ajutoare de fotograf.

Ajutorul de fotograf era adesea el însuși fotograf cu experiență, capabil să coordoneze, la nevoie, întreaga activitate profesională a atelierului. Astfel, de pildă, după moartea fotografului Benedek Mór (1936), cea care a condus mai departe atelierul până la preluarea acestuia de către un nou patron a fost Ana Vantuch, ajutor de fotograf.

Numărul ajutoarelor de fotograf raportat la numărul fotografiilor-patroni a fluctuat mult. La ora aceasta dispunem, din păcate, doar de câteva cifre statistice și acestea referitoare la perioada anilor 1945-1951: între 1945-1948 la 37 de patroni existau între 5 și 20 de ajutoare de fotografi; în 1949-1950 raportul era aproape de egalitate (la 35 de patroni existau 33 de ajutoare de fotograf). În 1951, numărul acestora din urmă a scăzut brusc la 7, lipsa cronică de materiale fotografice din perioada de după război făcându-se acut simțită, astfel încât atelierele fotografice orădene lucrau sub posibilități¹⁸.

Uneori, în aceeași persoană se întâlneau ajutorul de fotograf și retuşorul. În 1924, de pildă, fotograf-ul Róna Jenő căuta pentru angajare un ajutor de fotograf, «dar numai cu condiția să fie un retuşor de negative și pozitive de prim rang și desenator de fundaluri»¹⁹.

Odată cu creșterea numărului fotografiilor amatori, în atelierele fotografice orădene

¹² *Fényképészeti Lapok* [Foaia Fotografică], Cluj, 1882, nr. 2 (februarie), coperta II; nr. 8 (august), p. 136; 1883, nr. 4 (aprilie), p. 84

¹³ *Ibidem*, 1885, nr. 2 (februarie), p. 43; nr. 5 (mai), p. 103

¹⁴ Florian Dudaș, *Vămile destinului. Scrisori inedite de la Lucreția Suciu (1891-1900)*, Editura Lumina, Oradea, 2004, p. 184

¹⁵ În 1945, atelierul *Foto Aurora* căuta pentru angajare un retuşor, de preferință femeie (*Új Élet*) [Viața Nouă], Oradea, 9 februarie, p. 4).

¹⁶ *Revista Fotografică Română*, 1935, nr. 9, august, p. 199

¹⁷ Informație primită în 1999 de la fotografa Olah Ida, 78 ani.

¹⁸ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bihor [în continuare A.N.D.J.Bh.], fond 240 – Asociația Micilor Meseriași Oradea, Inv. 84, dos. 237

¹⁹ *Fotografia*, Alba Iulia, 1924, nr. 8, 31 august, p. 16

a apărut o nouă categorie de personal – **laboranții**, foarte necesari pentru prelucrarea clișeeilor aduse de amatori. Astfel, de pildă, Alexandru Grünfeld a lucrat o vreme în anii '30 ca laborant în magazinul de articole fotografice *Foto* al lui Eugen Steiner, unul din principalele ateliere care prelucrau clișeele aduse de fotografii amatori. Lerchner Ernest, după ce a fost timp de trei ani ucenic la fotografii Róna, era deja în 1939 laborant în atelierul *Royal Foto*.

Încă de la sfârșitul deceniului al patrulea al secolului 20, activitatea cea mai rentabilă în domeniul fotografiei a devenit măritul de fotografii. Măritorii de fotografii constituiau o categorie aparte. Aceștia erau socotiți comercianți și, prin urmare, nu aveau voie să execute fotografii decât dacă aveau calificarea necesară, atestată prin cartea de meșter fotograf sau dacă angajau pe cineva care posedă o astfel de carte de meșter²⁰. Munca laboranților era foarte importantă și în atelierele care se ocupau cu măriri de fotografii. Ca *laborant măritor de fotografii* (calificarea era înscrisă ca atare în cartea de muncă) a lucrat, de pildă, Olga Weisz între 1939-1942 în atelierul măritorului de fotografii Károly Miksa (*Foto Genova*)²¹.

În jurul măritorilor de fotografii, dar și al atelierelor fotografice mari, cu o activitate complexă, s-au constituit cu timpul adevărate rețele de **agenți voiajori**, care se deplasau în provincie după comenzi. Astfel de rețele de agenți avea de pildă atelierul *Foto Angelo* în 1943²², dar și atelierul *Foto Studio* în 1947²³.

Numărul exact al persoanelor angajate în fiecare atelier fotografic este dificil de stabilit astăzi. Ceea ce am observat studiind *Registrele patroni-angajați*, atâtea câte se mai află astăzi în Arhiva Primăriei Oradea, cel puțin în perioada interbelică și imediat după război a existat o fluctuație importantă a personalului. Abundă perioadele scurte de angajare, uneori de câteva luni. În afară de aceste registre, unele informații în această direcție le-am aflat și de la vechii fotografi orădeni, din presa locală sau din statisticile Camerei de Comerț. Nu am luat în calcul și ucenicii care lucrau în aceste ateliere, căci problema lor este una aparte.

În general, în perioada interbelică, pentru buna funcționare a mării majorități a atelierelor, strictul necesar de personal era alcătuit din patron plus încă doi angajați: un ajutor de fotograf și un retușor. Aceasta era și încadrarea pe care o avea, de pildă, în 1945 atelierul *Foto Aurora* (patron Popper Imre)²⁴.

Pentru atelierele mari, în vogă, care au cunoscut perioade de adevărată prosperitate, numărul angajaților era pe măsură. Astfel, între 1939-1941 la *Royal Foto*, unul din atelierele de lux, cu fotografii scumpe, situat în centrul orașului, erau angajați mai mulți lucrători: patroana (fotografa Winkler Hajnal), încă un fotograf, un laborant, plus mai mulți retușori (atelierul era cunoscut în interiorul breslei ca practicând un retuș pozitiv mai pronunțat)²⁵.

O situație aparte aveau atelierele care se ocupau cu măriri de fotografii. Comparativ cu atelierele fotografice clasice, măritorii lucrau în plus cu un personal specific: în primul rând cu agenții voiajori, care asigurau comenzile și, în al doilea rând, cu retușorii specializați pentru fotografii mărite. Măritorii de fotografii aveau nevoie uneori chiar și de **confectioneri de cutii**²⁶. Un astfel de atelier a fost de pildă cel al lui Gheorghe Grad. Știm că în 1950 acesta lucra cu 5 angajați²⁷.

²⁰ Informație primită în 2000 de la fotografa Olga Weisz-Grünfeld, 79 ani.

²¹ *Ibidem*

²² *Nagyvárad*, 1943, 16 ianuarie, p. 11

²³ *Új Élet [Viața Nouă]*, 1945, 1 februarie, p. 2

²⁴ *Ibidem*, 1945, 9 februarie, p. 4

²⁵ Informație primită în 1999 de la fotografa Olah Ida, 78 ani și de la fotografa Eidlitz-Balog Ilona, 75 ani.

²⁶ Atelierul *Napoleon* în 1925 (*Nagyvárad Friss Újság [Știri Proaspete Orădene]*), 1925, 10 septembrie, p. 6

²⁷ A.N.D.J.Bh., fond 65 – Camera de Comerț și Industrie, Inv. 95, *Registru de firme nr. 57*, poz. 285

Ucenici și calfe

În a doua jumătate a secolului 19 și în prima jumătate a secolului 20, calificarea forței de muncă pentru diferitele meserii se realiza de regulă prin stagii de ucenicie efectuate pe lângă meșteri.

Meseria de fotograf s-a învățat așadar și ea întotdeauna la locul de muncă, meșterul parcurgând mai întâi fazele de ucenic și de calfă.

Din punct de vedere legislativ, în a doua jumătate a secolului 19, în Imperiul austro-ungar fotografiile erau asimilate categoriei industriașilor independenți cu drept de liberă practică, supunându-se deci prevederilor legislației industriale generale în vigoare, mai exact prevederilor *Legii XVII /1884*, o lege care a continuat să se aplice în Transilvania chiar și după Unire, până la apariția legii de unificare din 1936²⁸.

Articolul 140, § a din *Legea XVII /1884* se referea punctual la ucenici, la angajarea și statutul acestora. Forul însărcinat cu punerea în aplicare a prevederilor sale era *Corporația Industrială [Ipartestület]*. *Corporația Industrială* orădeană a stabilit instrucțiunile de aplicare a acestui articol de lege la începutul anului 1889.

Conform acestor instrucțiuni, fiecare industriaș locuitor pe teritoriul orașului Oradea, cu drept de liberă practică în calitate de industriaș independent, avea dreptul să angajeze ucenici. Dacă atelierul aparținea văduvei sau urmașilor minori ai meșterului [și au existat astfel de cazuri și în istoria atelierelor fotografice orădene], se puteau angaja ucenici doar dacă exista o persoană de specialitate care să conducă activitatea atelierului²⁹.

În general, atelierelor fotografice își comunicau intenția de a angaja ucenici prin anunțuri în presa locală, la *mica publicitate*³⁰. Aceștia erau ucenici remunerați de atelierul respectiv, astfel că în aceste cazuri de multe ori atelierul pune și condiții, de pildă ca ucenicul să provină «din familie bună»³¹.

După o perioadă de probă, care nu putea depăși 6 săptămâni, între patron și părinții / tutorii ucenicului se încheia un *contract de ucenicie* care prevedea, în detaliu, cine urma să se ocupe de întreținerea ucenicului (asigurarea locuinței, a alimentelor și a îmbrăcămintii), de plata taxelor școlare și a altor taxe. Marea majoritate a contractelor de ucenicie pe care le-am avut la îndemână pentru studiu datează din perioada interbelică. Am observat astfel pentru această perioadă că în general de întreținerea ucenicului (alimente, îmbrăcăminte, locuință) se ocupau părinții, iar de plata taxelor aferente perioadei de ucenicie (cotizația la *Casa Cercuală de Asigurări Sociale*, taxa școlară etc.) patronul. În numeroase cazuri, acesta din urmă se angaja să plătească ucenicului și o mică remunerație lunară, în general de 200-300 de lei.

Există în același timp și contracte ale căror prevederi ies din tiparul comun. În câteva din contractele studiate toate obligațiile cădeau în sarcina părinților, patronul neavând nicio obligație înafara acelor care rezultau implicit din textul legii. În alt contract, toate cheltuielile cădeau în sarcina părintelui, care urma să plătească în plus patronului 400 lei lunar și să achite taxa școlară pentru ucenic, în timp ce patronul urma să achite doar cotizația la *Casa Cercuală de Asigurări Sociale*.

Unii ucenici fotografi erau patronați de Căminele de Ucenici. De pildă, Tezsán János, ucenic la fotografa Winkler Hajnal (atelierul *Royal Foto*) timp de trei ani, a fost patronat în tot acest răstimp de *Căminul de Ucenici Reformat*³². În astfel de cazuri, asigurarea locuinței, a hranei și a îmbrăcămintii cădea în sarcina Căminului de Ucenici, iar patronul plătea toate taxele, inclusiv remunerația lunară a ucenicului, care era mai substanțială decât în cazul încheierii contractelor între părinți și patron, și anume: în primul an 500 lei lunar, în anul

²⁸ Ion Zainea, *Economie și societate în Bihor (de la Marea Unire la Dictatul de la Viena)*, Editura Universității din Oradea, Oradea 2007, p. 91

²⁹ A.N.D.J.Bh., *fond 8 – Primăria Municipiului Oradea*, Inv. 142, *Consiliul Orășenesc*, dos. 235, f. 50

³⁰ Vezi, de pildă, în 1911, atelierul *Lénics și Szűcs (Nagyvárad, 1911, 1 ianuarie)*.

³¹ *Nagyvárad Napló [Jurnal Orădean]*, 1924, 1 octombrie, p. 8

³² APMO, *Registrul contractelor de ucenicie 1935-1936, 1940-1943*, f. 182, poz. 707

al II-lea 600 lei lunar, în anul al III-lea 700 lei lunar³³.

La încheierea contractului, trebuiau să se aducă acte doveditoare ale vârstei ucenicului³⁴. Din contractele studiate reiese că vârstele cuprinse între 14-17 ani erau privilegiate de patroni. Ca vârste extreme, am întâlnit un singur caz de intrare în ucenicie la 13 ani și tot un caz de ucenic de 27 ani – o femeie.

Nivelul de instruire al ucenicilor cuprindea o plajă largă, mergând de la nivelul minim - patru clase primare - până la bacalaureat (două cazuri). Totuși, marea majoritate a ucenicilor aveau între patru și șase clase primare. Unele ateliere mai pretențioase își permiteau să pună condiții și în această privință. De pildă, în 1938 atelierul Foto *Angelo* publica un anunț în presa locală: «Accept un ucenic care a absolvit patru clase gimnaziale»³⁵.

Ca durată, legea prevedea o perioadă de ucenicie de minimum doi ani³⁶. Lucrul acesta s-a confirmat și în cursul cercetării noastre. Într-adevăr, marea majoritate a contractelor studiate erau încheiate pentru o perioadă de doi ani. Urmău apoi, ca pondere, cele încheiate pentru trei ani și, pe locul trei, cele încheiate pentru doi ani și jumătate. Ca durate extreme, am întâlnit două cazuri de contracte încheiate pentru o perioadă de sub un an și un caz de contract încheiat pentru trei ani și jumătate. Durata perioadei de ucenicie era determinată în ultimă instanță și de posibilitățile materiale ale ucenicului și familiei sale.

Dacă un ucenic întrerupea stagiul de ucenicie la un meșter și-l continua la altul, avea dreptul la continuitate în socotirea duratei perioadei de ucenicie³⁷. Avem în acest sens exemplul lui Gheorghe Fehér, care a fost ucenic la mai mulți meșteri: mai întâi a intrat ca ucenic la Foto *Angelo*, de unde, în urma unui incident neplăcut (distrugerea accidentală a unui stativ întreg cu plăci de sticlă pregătite pentru dezvoltare), a fost nevoit să plece. Ce s-a întâmplat în continuare povestește el însuși: «*Fratele meu mai mare, Andrei (Bandi), care lucrase ca fotograf la o firmă, tocmai își deschisese un atelier propriu, „FOTOFILM”. Spre norocul meu, plecarea de la „Foto Angelo” nu a afectat cu nimic calificarea mea ca fotograf pentru că am intrat ucenic la atelierul fratelui meu Andrei. Aici am lucrat, urmând paralel la școala de ucenici, până la intrarea în vigoare a legislației împotriva evreilor. Fratele meu Andrei a fost obligat să-și închidă atelierul deoarece evreii nu aveau dreptul la așa ceva...Am găsit până la urmă un loc de ucenic și băiat la toate la atelierul FOTO SZABÓ. Aici am stat 6 luni de zile*»³⁸. În plus față de cele relatate de fotograf, din registrele de contracte de ucenicie păstrate mai aflăm că în 1941-1942 a fost ucenic și la fotografa Cornelia Péntzes.

În 1942 însă aceasta a fost nevoită să-și închidă atelierul (situat pe actuala stradă Avram Iancu nr. 2) și să rezilieze contractele celor doi ucenici ai săi (dintre care unul era Gheorghe Fehér) după numai un an³⁹. Era consecința punerii în aplicare a legislației antievreiești implementată de statul ungar începând cu 1941. N-a fost un caz singular, după cum reiese și din relatarea lui Gheorghe Fehér. La Oradea, fenomenul rezilierii de contracte de ucenicie din cauza încetării activității atelierelor aparținând unor patroni evrei apare pregnant pentru perioada 1941-1943.

Ceva mai târziu, în primăvara lui 1944, a avut loc internarea în ghetou a evreilor orădeni. Iată că această dramă a unei întregi populații se reflectă în timp și în niște banale acte cum erau registrele contractelor de ucenicie. Este imposibil să nu rămâi impresionat la citirea unor inscripții laconice de tipul următor: în 1944 ucenica de fotograf Gáspár

³³ *Ibidem*, Registrul contractelor de ucenicie 1931-1935, poz. 5436

³⁴ A.N.D.J.Bh., fond 8 – Primăria Municipiului Oradea, Inv. 142, Consiliul Orășenesc, dos. 235, f. 50

³⁵ *Noua Gazetă de Vest*, Oradea, 1938, 11 ianuarie, p. 7

³⁶ A.N.D.J.Bh., fond 8 – Primăria Municipiului Oradea, Inv. 142, Consiliul Orășenesc, dos. 235, f. 51

³⁷ *Ibidem*, f. 52

³⁸ Gheorghe Fehér, *Viața mea între 1924-1944*, însemnări autobiografice comunicate nouă în 2007 de fiica fotografului, doamna Susanna Vendel, din Stockholm, căreia-i mulțumim și pe această cale.

³⁹ APMO, *Camera de Muncă - Registrul contractelor de ucenicie 1940-1943*, f. 127, poz. 377, 378

Ágnes mai avea de efectuat câteva luni de ucenicie până la terminarea stagiului de trei ani prevăzut de contractul său. N-a mai apucat să-și termine stagiul. În registrul contractelor de ucenicie apare la rubrica sa o laconică mențiune ulterioară: «*Ucenica s-a dus în ghetou. 3 mai 1944*»⁴⁰.

În altă ordine de idei, am observat, studiind contractele de ucenicie, că cea mai mare parte a ucenicilor proveneau din familii locale, deși existau și excepții. De pildă, atelierul Pártos Kata (*AMAT Foto*) a avut în perioada 1934-1936 o ucenică din comuna Joseni⁴¹; Keresztessy Viola (*Keresztessy Foto*) a instruit aproximativ în aceeași perioadă un ucenic din Săcuieni⁴²; Ștefan Davidovits (*Fotorevü*) a avut între 1941-1944 un ucenic din Valea lui Mihai⁴³.

Au existat și cazuri când ucenicii fotografi erau chiar copii de fotografi. Așa de pildă în perioada 1941-1942, fiul fotografului Gáspár Sándor figura ca ucenic în atelierul tatălui său⁴⁴. În astfel de cazuri nu se mai încheia contract de ucenicie scris, ci doar se declara situația la *Corporația Industrială*.

Încheierea corectă a contractului de ucenicie, care avea loc într-un birou notarial, era confirmată de reprezentantul *Corporației Industriale*, care consemna principalele date și în registrul său. La încheierea contractului, părțile trebuiau să fie de față⁴⁵. *Corporația Industrială* ținea apoi evidența tuturor ucenicilor angajați în aria sa de responsabilitate, urmărind îndeplinirea obligațiilor contractuale, în vederea eliberării, la sfârșitul stagiului, a unui certificat.

După cum se știe, după unirea Transilvaniei cu România, introducerea reală și funcțională a legislației românești a muncii în Transilvania s-a realizat treptat. Legislația austro-ungară a fost în parte menținută, peste aceasta suprapunându-se treptat legislația românească. În 1920, prin Decretul – Lege nr.1327/29 martie 1920⁴⁶ s-a înființat Ministerul Muncii și Ocrotirilor Sociale. În competența acestuia se înscria, printre altele, și legislația raporturilor de muncă și a asigurărilor. În 1924, Ministerul Muncii a fost autorizat de către Consiliul de Miniștri să aplice inclusiv prevederile legii industriale austro-ungare din 1884, completată cu Codul Industrial austro-ungar din 1907, care erau încă în vigoare pe teritoriul Transilvaniei⁴⁷.

Câteva ani mai târziu, în 1927, prin *Legea pentru organizarea Camerelor de Muncă și a Consiliului Superior al Muncii*, au luat ființă Camerele de Muncă, organe de specialitate aflate sub îndrumarea Ministerului Muncii, a căror menire era aceea de a controla aplicarea corectă și unitară a legilor și a altor acte normative care reglementau relațiile de muncă, securitatea și sănătatea în muncă. Astfel, începând din 1927, și la Oradea, tot ce ținea de controlul organizării uceniciei, aparținea acestei instituții. Registrele care consemnau contractele de ucenicie încheiate, precum și originalele acestor contracte se păstrau așadar la Filiala Oradea a Camerei de Muncă.

Încă din vremea legislației austro-ungare, prin lege, meșterul avea obligația să folosească pe ucenic doar la muncile strict legate de meserie, iar dacă ucenicul locuia cu casă și masă la meșter, el trebuia să se bucure de aceleași drepturi ca și ceilalți locuitori ai casei⁴⁸.

Tot prin lege, meșterul avea obligația să asigure ucenicului o instrucție adecvată

⁴⁰ *Ibidem*, Camera de Muncă - Registrul contractelor de ucenicie 1934-1935, poz. 385

⁴¹ *Ibidem*, Camera de Muncă - Registrul contractelor de ucenicie 1931-1935, poz. 7045

⁴² *Ibidem*, Camera de Muncă - Registrul contractelor de ucenicie 1935-1936, 1940-1943, f. 100, poz. 211

⁴³ *Ibidem*, poz. 213

⁴⁴ A.N.D.J.Bh., fond 8 – Primăria Municipiului Oradea, Inv. 142, Consiliul Orășenesc, dos. 235, f. 50

⁴⁵ publicat în *Monitorul Oficial* din 30 martie 1920. Denumirea Ministerului a suferit mici modificări de-a lungul anilor.

⁴⁶ Ion Zănea, *op. cit.*, p. 91-92

⁴⁷ A.N.D.J.Bh., fond 8 – Primăria Municipiului Oradea, Inv. 142, Consiliul Orășenesc, dos. 235, f. 52

⁴⁸ vezi Lucia Cornea, *Vechi ateliere fotografice orădene. Atelierele de pe „Strada Principală” (actuala Strada Republicii)*, In: *Crisia*, Oradea, XXXVI, 2006, p. 196

pentru meserie (aceea de fotograf, în cazul nostru). Chiar dacă relația dintre patron și ucenic nu a fost întotdeauna idilică, peste ani foștii ucenici fotografi își aminteau cu grațitudine de cei care-i învățaseră cu adevărat meserie. Gheorghe Fehér, care a început ca fotograf, dar a făcut ulterior o frumoasă carieră în imaginea de film⁴⁹, își amintea cu obiectivitate de fostul său patron, fotografii Carol Aschner (Foto Angelo): «Patronul era un om sever și mă mai trăgea din când în când de urechi, dar mai ales atunci când răspundeam obraznic ... Patronul a fost sever cu mine dar niciodată pe nedrept și m-a învățat cu plăcere tot ce era legat de arta fotografierii»⁵⁰.

Nu în ultimul rând, patronii aveau obligația de a asigura ucenicilor timpul necesar de a urma școala⁵¹, căci pe lângă practica efectivă în atelier, ucenicii și calfele de fotograf, ca de altfel și ucenicii care se pregăteau pentru alte meserii, participau la cursuri teoretice la Școala de Ucenici Industriali. De pildă, în anul școlar 1905/1906 la clasele de cunoștințe generale și de desen de la Școala de Ucenici Industriali din Oradea au luat parte la cursuri 6 ucenici și calfe de fotografi⁵², iar în anul școlar 1922/1923 erau înscrise la Școala de Stat pentru Ucenicii Industriali 10 fete ucenice fotografe⁵³.

La fiecare sfârșit de an școlar, școala de ucenici organiza o expoziție cu lucrările elevilor, expoziție la care era obligat să participe fiecare ucenic care avea mai mult de un an de ucenicie. Patronul era dator să asigure ucenicului său materialul, precum și timpul necesar pentru realizarea lucrării cu care participa la expoziție⁵⁴. Astfel, de pildă, în 1923, ucenicele fotografe Elena Zilahi și Elena Letanovschi au primit diplome și premii pentru lucrările lor de sfârșit de an⁵⁵.

După ce ucenicul își termina stagiul, Corporația Industrială îi emitea o adeverință în acest sens. Urma apoi stadiul superior în ascensiunea spre calitatea de meșter fotograf, acela de **calfă**.

Încă de la sfârșitul secolului 19, angajarea calfelor s-a supus prevederilor aceleiași Legi XVII / 1884 care stipula obligativitatea pentru persoanele angajate pe acest post de a poseda carte de muncă. Angajarea se făcea mai întâi pentru o perioadă de probă, care, dacă contractul nu stabilea altfel, era în general de 14 zile⁵⁶. Dacă activitatea calfei era considerată satisfăcătoare, urma angajarea definitivă.

Există numeroase exemple de fotografi orădeni cunoscuți care au lucrat mai întâi ca și calfe în alte ateliere, până când au avut posibilitatea să-și deschidă atelier propriu. Aceasta era, de pildă, în 1904 situația lui Szabó Dénes⁵⁷. În 1907 el reușise deja să-și deschidă atelier propriu în Piața Bémer [azi Piața Regele Ferdinand].

Pretențiile în ce privește calificarea au crescut cu timpul. În jurul lui 1930 o calfă trebuia să fie capabilă să execute și fotografieri dar și lucrări de laborator⁵⁸, căci volumul de muncă era mare, din ce în ce mai multe ateliere asigurând acum și prelucrarea filmelor aduse de fotografi amatori.

De evidența strictă a tuturor calfelor angajate pe teritoriul său de activitate, de existența și menținerea unor raporturi corecte între meșter și calfă se ocupa Corporația

⁴⁹ A.N.D.J.Bh., fond 8 – Primăria Municipiului Oradea, Inv. 142, Consiliul Orășenesc, dos. 235, f. 52

⁵⁰ A nagyváradi szakirányú iparos tanonciskola és segédek továbbképző tanfolyamának értesítője, 1905-1906 tanév [Anuarul Școlii de Ucenici Industriali din Oradea pe anul școlar 1905-1906], közli Szűts Izsó igazgató, Nagyvárad, Sonnenfeld Adolf könyv és műnyomdája, 1906

⁵¹ Anuarul Școlii de stat pentru ucenicii industriali de ambe sexe, selecționată pe bresle din Oradea-Mare pe anul școlar 1922/23, publicat de directorul Iuliu Muth, Oradea, Tipografia Biharia S.A., p. 44-45

⁵² A.N.D.J.Bh., fond 8 – Primăria Municipiului Oradea, Inv. 142, Consiliul Orășenesc, dos. 235, f. 52

⁵³ Anuarul Școlii de stat pentru ucenicii industriali de ambe sexe, selecționată pe bresle din Oradea-Mare pe anul școlar 1922/23, publicat de directorul Iuliu Muth, Oradea, Tipografia Biharia S.A., p. 24

⁵⁴ A.N.D.J.Bh., fond 8 – Primăria Municipiului Oradea, Inv. 142, Consiliul Orășenesc, dos. 235, f. 55, 56

⁵⁵ Nagyvárad és Biharvármegye cím és lakjegyzéke [Ghidul adreselor pentru Oradea și Bihor], Boros Jenő könyvnyomdája, Nagyvárad, 1904

⁵⁶ Vezi, de pildă, atelierul Foto Angelo în 1938 (Noua Gazetă de Vest, 1938, 11 ianuarie, p. 7)

⁵⁷ Informație primită în 2000 de la fotografa Olga Weisz-Grünfeld, 79 ani.

⁵⁸ Revista Fotografică Română, 1936, nr. 15 (februarie), p. 292

Industrială, care avea rol de mediator în cazul unor diferende sau litigii. Tot ea întocmea și cărțile de muncă ale calfelor.

Scopul fiecărui ucenic sau calfă de fotograf era acela de a deveni fotograf profesionist, posesor al unei *cărți de meșter*. În perioada interbelică, lucrul acesta era posibil doar în urma susținerii unui examen în fața unei comisii. Fotografa Olga Weisz ne dă amănunte despre componența comisiei în fața căreia și-a susținut examenul de meșter în 1942: fotografii Major György ca președinte al comisiei, fotografii Gyulai József ca reprezentant al *Camerei de Comerț și Industrie* și meșterul măritor de fotografii Jermendi Jenő⁵⁹.

Câteva observații cu caracter general s-au conturat pe parcursul cercetării noastre. Astfel, am observat că angajarea personalului nou în atelierele fotografice se făcea, de regulă, în urma unei probe de lucru, aceasta fiind hotărâtoare. Angajații atelierelor fotografice puteau însă rareori conta pe stabilitatea postului. Unele posturi erau, ca durată, destul de efemere. De aceea, în presa de specialitate întâlnim la *mica publicitate* solicitări pentru posturi stabile, ca, de pildă, în 1936, din partea unor retușori⁶⁰. O explicație pentru perioadele scurte de angajare a personalului se poate găsi în faptul că numeroase ateliere au avut ele însele o durată efemeră, neputând face față concurenței. În același timp, mobilitatea deosebită a personalului în domeniul fotografiei era un fenomen curent, pe care cercetătorul de astăzi îl observă imediat.

Datele pe care ni le oferă studierea personalului care lucra în vechile ateliere fotografice, începând deja de la sfârșitul secolului 19, confirmă un lucru, pe care l-am mai menționat și cu alte prilejuri și anume că în domeniul fotografiei femeile și-au putut găsi relativ ușor de lucru și s-au putut afirma fără discriminare, în epoci în care femeile care-și construiau o profesie și-și câștigau singure existența erau încă destul de rare. De multe ori, tinerele fete erau preferate ca ucenice de către patronii atelierelor fotografice. Și pentru anumite categorii de personal erau preferate adesea femeile: retușori, laboranți, chiar ajutoare de fotograf, acestea din urmă cel puțin din 1940 încolo⁶¹.

Ca o concluzie generală, toate datele pe care le-am avut la îndemână pentru această cercetare conduc spre ideea că atât în ultimele decenii ale secolului 19 cât și în prima jumătate a secolului 20, formarea de adevărați profesioniști în domeniul fotografiei s-a realizat exclusiv la locul de muncă, prin practică directă, procesul, incluzând și o instruire teoretică adecvată, fiind atent urmărit și supravegheat de autoritățile specializate ale statului.

⁵⁹ *Nagyvárad*, 1942, 25 februarie, p. 8; 27 februarie, p. 8; 31 decembrie, p. 7

⁶⁰ Numele marcate cu bold aparțin unor ucenici care au devenit ulterior ei înșiși patroni de ateliere fotografice în Oradea.

⁶¹ *Nagyvárad*, 1942, 25 februarie, p. 8; 27 februarie, p. 8; 31 decembrie, p. 7

ANEXĂ

Patroni și ucenicii lor în perioada interbelică⁶²

Atelierul sau patronul	Numele ucenicului	Perioada contractului de ucenicie
Dajkovits János	Alex. Grünfeld	1924-1927
Ghizela Topschall	Margareta Cser Spitz Roza Winkler Hajnal Hönig Ferenc Pap Magda	1928-1930
Róna Jenő	Andrei Fehér Elisabeta Nyéki Oláh Marie Ludovic Fehér Lerchner Ernest	1931 1931-1934 1934-1937 1935-1938
Nemes Olga	Sonar Ilona Margareta Maár Szűcs Julia	1931-1932
Foto <i>Angelo</i>	Andrei Fehér Szűcs Julia Mogyorósi Victor* Bódis Ilona Sternér László Fényes Tibor Viorica Farkas Mottl Clara Popper Imre Gheorghe Fehér	1932-1934 1932-1933 1933-1936 1933 1935-1938 1936-1937 1936-1938
Gyenge Róza	Vasile But Cornelia Vasas Iuliu Popovits Alexandru Szabados Szemes Györgyi	1931-1934 1932-1933 1934-1937 1941-1944
Pártos Kata	Varvara Stoica	1934-1936
<i>Goldstein și Aschner</i>	Illés Veronika	1934-1937
Lenics Géza	Irina Dézsi Ludovic Czeglédi	1933-1935 1935-1937
Keresztessy Viola	Emeric Fodor	1935-1937
Molnár Jenő	Iuliu Popovits Erdélyi Olga Valdmann Zsuzsanna Róth Anna	1931-1932 1931-1933 1931-1933 1933
Benedek Mór	Olga Weisz Himmler Imre	1936
<i>Central Foto</i>	Ștefan Bereczki	1936-1938

⁶² Numele marcate cu bold aparțin unor ucenici care au devenit ulterior ei înșiși patroni de ateliere fotografice în Oradea.

<i>„Napoleon”</i> (Teodor Popa)	Gheorghe Poinariu	1936-1938
Winkler Hajnal (<i>Royal Foto</i>)	Oláh Ida Tezsán János	1939 1940-1943
Gáspár Sándor	Olga Weisz Gáspár Tibor Kiss Tibor	1939 1941-1942 1941-1943
Cornelia Péntzes	Erdélyi Emilia Gheorghe Fehér	1941-1942 1941-1942
Ștefan Davidovits	Huszár Imre Nagy Zoltán Gáspár György	1941-1942 1941-1944 1941-1944
Balogh Endre	Gáspár Ágnes	1941-1944
<i>Szabó Foto</i> (Szabó Dénes jr.)	Balogh József	1942-1944

*Vezi contractul de ucenicie reprodus la ilustrații.

Ilustrații

/ 1933

Contract de ucenic.

1. S'a încheiat între patronul Foto "Angelo"
de profesieune fotografist
de religieune isr. stare civilă _____
domiciliat în Oradea, str. Reg. Ferdinand
No. 8 și între Mogorosi Juliana
domiciliat în Oradea str. _____
Rașiorilor No. 7 ucenicului Mogorosi
Victor de vârsta 14
ani, de religieune rom. cath
având studii școlare cl. IV. șco primara
cu următoarele condițiuni:

2. Mogorosi Juliana mama
reprezentantul legal al susmenționatului ucenic declară,
că acesta din urmă nu este legat prin nici un con-
tract de ucenicie anterior și nereziliat.

3. Susmenționatul patron primește ca ucenic pe
Mogorosi Victor
și se obligă să i dea în chip metodic pregătirea
practică și pe cât e cu putință teoretică din meseria
_____ în schimbul muncii
ce ucenicul este obligat să presteze în timpul și cu
condițiunile mai jos specificate.

4. Mama Mogorosi Juliana
da de ucenic la susmenționatul patron pe Mogorosi Victor
cu numele _____
pe timpul și cu condițiunile mai jos specificate.

5. Durata contractului este 2 ani 6
luni _____ zile.
Inceputul: anul 1933 luna X. ziua 1
Sfârșitul: anul 1934 luna IV. ziua 1.
Termenul de încercare: 4 luni.

6. În privința întreținerii ucenicului se convine
în următorul mod:

a) Locuința cade în sarcina parintele
b) Alimentele cad în sarcina _____
c) Imbrăcămintea și albiturile cad în sarcina
parintele
d) Spălarea îmbrăcămintelor ucenicului cade în
sarcina parintele

În privința celorlalte spese:

a) Taxele școlare cad în sarcina patronul
b) Taxele către Casa cercuală cad în sarcina
patronul

Tanonc-szerződés.

1. Kötetett _____
iparos _____ vallásu nő
lakik Oradean _____ utca
szám alatt és _____
lakik _____ község _____
-utca szám, mint _____
éves _____
vallásu _____ iskolát végzett tanonc apja
a következő feltételek mellett: gyámja

2. _____ fentemlitett
tanonc törv. képviselője kijelenti, hogy a tanonc
nincs semmiféle régebbi, fel nem bontott szerződéses
viszonyban.

3. Fentnevezett iparos magához veszi tanonc
_____ -t és kötelezi
magát, hogy a tanoncnak rendszeres módon gyakor-
lati és amennyire csak lehetséges, elméleti képzést
fog nyújtani a _____ mes-
terségből, azon munka ellenben, amelyet a tanonc
köteles az alant megjelölt időre és feltételek mellett
teljesíteni.

4. _____ szülő
_____ gyermek
az alább megjelölt időre és feltételek mellett _____
_____ nevű fiát
_____ leányát
fentnevezett iparoshoz tanoncul adja.

5. A szerződés tartalma: _____ év _____
hó _____ nap.
Kezdetre: _____ év _____ hó _____ nap
Vége: _____ év _____ hó _____ nap
Próbaidő: _____ hó.

6. A tanonc eltartására nézve a következő
megállapodás jött létre:

a) A tanoncot lakással _____ látja el.
b) A tanoncot étellel _____ látja el.
c) A tanoncot alsó és felső ruhával _____
_____ látja el.
d) A tanoncra _____ mos.
Egyéb költségekre nézve:

a) A tanonc iskoláztatását _____ viseli.
b) Betegségélyző pénztári járulékot _____
_____ viseli.

Contract de ucenicie încheiat între Foto „Angelo” și Mogorosi Victor – 1933 (față). Originalul în colecția autoarei

6377

c) Cheltuelile ivite cu încheierea contractului
cad în sarcina..... patronul

d) Cheltuelile ivite cu eliberarea ucenicului
cad în sarcina..... parintele

Referitor la plata ucenicului se convine în următorul mod:

a) Patronul va plăti ucenicului pe timpul lucrat o leafă pe oră, ziua, săptămână, luna ..... 200 Lei

b) Patronul va plăti ucenicului o leafă după merit pe oră, ziua, săptămână, lună.

Alte condițiuni fixate: .....

Dat în Oradea, 1933 anul ..... X.
luna ..... 26 ziua.

[Signature]
semnatura patronului.

[Signature]
semnatura reprezentantului legal al ucenicului.

S'a făcut în fața noastră și s'a introdus în registru ucenicului sub No. 6377

Corpor. Industrială.

[Signature]

c) A szerződés kötés költségeit.....
viseli.

d) A felszabadítás költségeit.....
viseli.

A tanonc fizetésére nézve a következő megállapodás jött létre:

a) Iparos fizet tanoncnak a megdolgozott órára, napra, hétre, hónapra ..... Leit.

b) Iparos fizet tanoncnak érdemszerinti óra, napi, heti, havi bért.

Egyéb feltételek: .....

Kelt Nagyváradon, ... év
hó ..... nap.

[Signature]
iparos aláírása.

[Signature]
a tanonc aláírása, melynek a VII. cikkben előírtaknak aláírása.

Látta és a szerződés adatait a tanonclajstromba ..... sz.
alatt bevezette.

Ipartest. Iparhatóság.

Contract de ucenicie încheiat între Foto „Angelo” și Mogyorósi Victor – 1933 (verso). Originalul în colecția autoarei